

Sygn. akt I UK 144/07

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 4 grudnia 2007 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Teresa Flemming-Kulesza (przewodniczący)

SSN Katarzyna Gonera

SSN Jerzy Kwaśniewski (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania F. R.

od decyzji dyrektora Wojskowego Biura Emerytalnego w O. z dnia 30 czerwca 2006 r. [...]

w przedmiocie obowiązku zwrotu świadczenia emerytalnego,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 4 grudnia 2007 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 24 stycznia 2007 r., sygn. akt [...],

**uchyła zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania pozostawiając temu
Sądowi rozstrzygnięcie w przedmiocie kosztów postępowania
kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 30 czerwca 2006 r. Wojskowe Biuro Emerytalne w O. zobowiązało F. R. do zwrotu emerytury pobranej za okres od 1 lipca 2004 r. do 30 czerwca 2006 r. wraz z wypłaconymi odsetkami w łącznej kwocie 47.355, 47 zł.

Wyrokiem z dnia 4 października 2006 r. Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń w O. zmienił powyższą decyzję i ustalił, że F. R. ma obowiązek zwrotu wypłaconego świadczenia do kwoty netto 39.103, 05 zł. (pkt I), a w pozostałym zakresie odwołanie oddalił (pkt II).

Sąd Okręgowy ustalił, że Dowódca Okręgu Wojskowego [...] w dniu 26 listopada 2002 r. wypowiedział F. R. stosunek służbowy z powodu likwidacji zajmowanego przez żołnierza stanowiska i jednoczesnej odmowy przyjęcia niższego stanowiska służbowego. Okres wypowiedzenia biegł od 1 lutego 2003 r. do 31 października 2003 r. Rozkazem personalnym z dnia 17 kwietnia 2003 r. wnioskodawca został zwolniony z zawodowej służby wojskowej i przeniesiony do rezerwy w wyniku skróconego okresu wypowiedzenia z dniem 30 czerwca 2003 r. W dniu 10 czerwca 2003 r. złożył on wniosek o wypłatę dwunastomiesięcznego uposażenia za okres od 1 lipca 2003 r. do 30 czerwca 2004 r. Od 15 lipca 2003 r. przyznano wnioskodawcy prawo do emerytury wojskowej, którą następnie pobierał. Decyzją z dnia 17 maja 2006 r. Dowództwa Wojsk Lądowych stwierdzono nieważność decyzji Dowódcy Okręgu Wojskowego [...] w przedmiocie wypowiedzenia F. R. stosunku służbowego. W dniu 6 czerwca 2006 r. wnioskodawca poinformował pisemnie biuro emerytalne o przywróceniu do służby wojskowej. Wojskowe Biuro Emerytalne w O. decyzją z dnia 19 czerwca 2006 r. stwierdziło ustanie prawa do emerytury i wstrzymało wypłatę świadczenia emerytalnego od dnia 1 lipca 2006 r. Tytułem emerytury F. R. otrzymał od Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego kwotę 42.496, 11 zł.

Na podstawie powyższych ustaleń Sąd Okręgowy uznał, że Wojskowe Biuro Emerytalne zasadnie domaga się od wnioskodawcy zwrotu wypłaconego świadczenia emerytalnego, pomimo tego, że wskazana podstawa prawna – art. 48 ustawy z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin (tekst jednolity: Dz. U. z 2004 r. Nr 8, poz. 66 ze zm.)

jest nieprawidłowa. Według Sądu Okręgowego zastosowanie powinien mieć art. 12 w związku z art. 1 tej ustawy. Wnioskodawca został bowiem przywrócony do służby wojskowej decyzją unieważniającą wcześniejsze ustanie stosunku służbowego; nie utracił więc statusu żołnierza zawodowego i wobec tego nie miał prawa do emerytury wojskowej. Decyzja o zwolnieniu ze służby po stwierdzeniu jej nieważności nie może rodzić skutków materialnoprawnych. Jeżeli zatem nie miało miejsce definitywne zakończenie pełnienia zawodowej służby wojskowej przez wnioskodawcę, to nie został spełniony podstawowy warunek nabycia prawa do emerytury wojskowej na podstawie art. 12 ustawy z dnia 10 grudnia 1993 r. Sąd Okręgowy podkreślił, że wnioskodawca za okres od 1 lipca 2004 r. do 30 czerwca 2006 r. otrzymał oprócz emerytury należności, z tytułu pełnienia służby; powinien zatem liczyć się z obowiązkiem ewentualnego zwrotu emerytury, skoro złożył wniosek o unieważnienie decyzji o ustaniu stosunku służbowego.

Sąd Okręgowy stwierdził, że wnioskodawca jest obowiązany do zwrotu świadczenia emerytalnego w kwocie netto i wobec tego uznał za uzasadnioną decyzję Wojskowego Biura Emerytalnego co do kwoty 39.103, 05 zł.

W apelacji od powyższego wyroku Sądu Okręgowego wnioskodawca zarzucił dokonanie błędnej oceny, że na skutek stwierdzenia nieważności decyzji wnioskodawca niezasadnie pobrał emeryturę, co w konsekwencji spowodowało naruszenie art. 48 ust. 1 ustawy z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin.

Wyrokiem z dnia 24 stycznia 2007 r. Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych na podstawie art. 386 § 1 k. p. c. zmienił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego i ustalił, że wnioskodawca nie jest zobowiązany do zwrotu świadczenia emerytalnego za okres od 1 lipca 2004 r. do 30 czerwca 2006 r. w łącznej kwocie 47.355, 47 zł.

Sąd drugiej instancji uznał, że w okresie wypłacania świadczenia prawo do emerytury istniało, a wnioskodawca pobierał je w przekonaniu, że stanowi ono świadczenie mu należne.

Zdaniem Sądu drugiej instancji z przepisu art. 48 ust. 1 ustawy z dnia 10

grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin wynika, że świadczenie jest nienależne wówczas, jeżeli zachodzi jednoczesność pobierania świadczenia pieniężnego oraz istnienie okoliczności powodujących ustanie bądź zawieszenie prawa do świadczeń, zaś obowiązek zwrotu nienależnie wypłaconych kwot istnieje o tyle, o ile pobierający je był prawidłowo pouczony, że w razie zaistnienia okoliczności powodujących ustanie prawa zobowiązany jest zawiadomić organ emerytalny. Oznacza to, że o świadczeniu nienależnym w rozumieniu powołanej ustawy można mówić jedynie w sytuacji, gdy uprawniony do świadczeń świadomie i w sposób nacechowany złą wolą działa w celu uzyskania świadczeń.

Zdaniem Sądu drugiej instancji nie ma podstaw do uznania, że emerytura pobierana przez wnioskodawcę w okresie od 1 lipca 2004 r. do 30 czerwca 2006 r. jest świadczeniem nienależnym w rozumieniu art. 48 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin. Wnioskodawca pobierał bowiem przyznane mu decyzją Wojskowego Biura Emerytalnego świadczenie emerytalne w przekonaniu, że stanowi ono świadczenie mu należne w związku z ustaniem służby wojskowej. Decyzja o zwolnieniu F. R. ze służby była ostateczna – wobec tego spełnił on warunki konieczne do uzyskania prawa do emerytury na podstawie przepisów ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin.

Sąd drugiej instancji podkreślił, że do czasu złożenia wniosku o stwierdzenie, że decyzja wypowiedzająca stosunek służby została wydana z rażącym naruszeniem prawa, wnioskodawca nie mógł w ogóle brać pod uwagę, że przyznane mu świadczenie jest nienależne. Uważał bowiem, że został prawidłowo zwolniony ze służby wojskowej.

Możliwość przewidzenia przez wnioskodawcę wydania korzystnego dla niego rozstrzygnięcia nie jest wystarczająca do uznania, że pobierane przez niego świadczenie było nienależne. Do uznania, że uprawniony do świadczeń pobiera nienależne świadczenie niezbędne jest bowiem posiadanie przez niego wiedzy i świadomości o braku podstaw do wypłacanych mu kwot. Ponieważ wnioskodawca dopiero w czerwcu 2006 r. dowiedział się o wydaniu decyzji w przedmiocie stwierdzenia nieważności decyzji o zwolnieniu ze służby, to jego prawo do

emerytury ustało z momentem przywrócenia go do służby. Sąd drugiej instancji podkreślił, że wnioskodawca zastosował się do pouczenia zawartego w decyzji, którą przyznano mu emeryturę i niezwłocznie zawiadomił organ emerytalny o zaistnieniu okoliczności powodujących ustanie jego prawa do emerytury.

W skardze kasacyjnej wniesionej od powyższego wyroku Sądu Apelacyjnego pełnomocnik organu rentowego zarzucił naruszenie prawa materialnego przez niewłaściwe jego zastosowanie polegające na pominięciu (nie - zastosowaniu) art. 12 w związku z art. 1 ustawy z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin, jako stanowiącego samodzielną podstawę prawną do żądania „przez stronę pozwaną” zwrotu wypłaconej wnioskodawcy emerytury w sytuacji uprzedniego stwierdzenia nieważności decyzji o zwolnieniu go z zawodowej służby wojskowej i przyjęciu, że podstawę tego żądania stanowi art. 48 tej ustawy.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w całości i o oddalenie apelacji wnioskodawcy od wyroku Sądu pierwszej instancji.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pełnomocnik wnioskodawcy wniósł o jej odrzucenie, gdyż jest ona oczywiście bezzasadna, jak również nie zachodzą pozostałe przesłanki uzasadniające przyjęcie skargi do rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Z przedstawionych w uzasadnieniu wyroku Sądu Apelacyjnego jego podstaw wynika, że Sąd ten dostrzega nieodpowiedniość pomiędzy wyjaśnionym stanem faktycznym sprawy a przepisami art. 48 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin.

Stosownie do rozważonego w wyroku art. 48 ust. 1 powołanej ustawy osoby, które pobierały świadczenia pieniężne pomimo istnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo ograniczenie ich wysokości, są obowiązane do zwrotu nienależnych im świadczeń, jeżeli były pouczone w formie pisemnej przez organ emerytalny o obowiązku zawiadomienia o tych okolicznościach.

Przekonywające są uwagi Sądu Apelacyjnego, że na gruncie art. 48 ust. 1 ustawy konstrukcja przesłanek zwrotu świadczeń nienależnych jest ściśle związana z obowiązkiem osoby pobierającej świadczenia zawiadomienia organu

emerytalnego o tym, że zaistniały okoliczności powodujące ustanie (zawieszenie, ograniczenie) prawa do świadczeń, przy czym niezbędnym warunkiem tego zwrotu jest odpowiednie co do treści i formy pouczenie.

Rację ma też Sąd Apelacyjny w swej ocenie, że ustalone w sprawie fakty nie odpowiadają przesłankom zwrotu świadczeń nienależnych określonym w art. 48 ust. 1 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin. Powstaje jednak zagadnienie i jest to zasadnicze zagadnienie wynikające ze skargi kasacyjnej wojskowego organu rentowego – jaka jest natura owej niekwestionowanej w skardze nieodpowiedniości stanu faktycznego sprawy do art. 48 ust. 1 ustawy i jakie wynikają stąd konsekwencje prawne.

Do rozważenia pozostawały dwie koncepcje. Pierwsza, którą wyraża zaskarżony wyrok, opiera się na założeniu, że zwrot pobranej emerytury może nastąpić wyłącznie według art. 48 ust. 1 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin. Konsekwencją tego założenia stanowi stwierdzenie, że jeżeli nie zachodzą przesłanki zwrotu ustanowione, w tym przepisie, to nie powstaje obowiązek zwrotu pobranej emerytury. W tym stanowisku przesądzające znaczenie ma to, że nie miało miejsca pouczenie pobierającego świadczenie o takim wypadku ustania prawa do świadczenia, jaki zaistniał w sprawie – wypadku nieważności zwolnienia z zawodowej służby wojskowej.

Drugą koncepcję wyraża wyrok Sądu pierwszej instancji. Przedstawia ją także skarżący organ emerytalny. Sprowadza się ona do zakwestionowania adekwatności art. 48 ust. 1 powołanej ustawy do zaistniałego w sprawie stanu faktycznego. Według tego stanowiska wskazany przepis nie obejmuje swym zakresem takiego przypadku nienależnego pobrania emerytury, jaki nastąpił w rozpatrywanej sprawie. Akcentuje się tu szczególne okoliczności faktyczne, że prawo do przedmiotowej emerytury nigdy nie powstało, bo od początku opierało się na decyzji o zwolnieniu pobierającego emeryturę ze służby wojskowej, co dopiero po pewnym czasie okazało się czynnością nieważną. Gdy jednak nieważność zwolnienia ze służby została ujawniona, to nastąpiła restytucja wojskowego stosunku służbowego ze wszystkimi tego konsekwencjami, w szczególności wypłacono przywróconemu do służby żołnierzowi, „wszelkie zaopatrzenie”,

wszystkie należności finansowe wynikające ze służby, tak jakby była ona faktycznie pełniona w okresie pobierania emerytury. W przedstawionej w skardze kasacyjnej argumentacji organ emerytalny podkreślił, że udzielenie F. R. wszelkich świadczeń należnych żołnierzowi za okres, w którym pobierał on emeryturę, stanowiło naturalną konsekwencję unieważnienia aktu zwolnienia ze służby. Dlatego też dla przyznania tych świadczeń i dla ich pobrania przez zainteresowanego nie trzeba było specjalnej podstawy prawnej poza przepisami ustanawiającymi uprawnienia żołnierza. Z tych samych powodów – zdaniem organu emerytalnego – nie jest potrzebna osobna regulacja o zwrocie nienależnych świadczeń, odnośnie do obowiązku zwrotu pobranego świadczenia emerytalnego. Wystarczą tu wskazane w skardze przepisy art. 1 i art. 12 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin. F. R. nie został – jak się okazało – zwolniony z zawodowej służby wojskowej. Należało się mu zatem odpowiednie uposażenie i inne należności związane ze służbą. Nie miał natomiast, od początku, prawa do zaopatrzenia emerytalnego i nie ma także prawa do uzyskania uposażenia i emerytury za ten sam okres.

Rozważając oceny prawne wyrażone w obu kontrowersyjnych stanowiskach, z jednej strony - Sądu Apelacyjnego w zaskarżonym wyroku i z drugiej – Sądu Okręgowego w wyroku zapadłym w pierwszej instancji i przez wojskowy organ emerytalny w skardze kasacyjnej, Sąd Najwyższy uznał, że skarżący przekonująco zakwestionował przesłanki stanowiska zaskarżonego wyroku.

Sąd Apelacyjny, chociaż zauważył nieodpowiedniość art. 48 ust 1 ustawy do ustalonej w sprawie sytuacji faktycznej, jednakże nie był konsekwentny, skoro swe rozstrzygnięcie oparł jednak na subsumcji tego przepisu.

Poświęcony zwrotowi świadczeń nienależnych art. 48 ust. 1 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin nie obejmuje przypadku – takiego, jaki zaistniał w rozpatrywanej sprawie – pobrania emerytury wojskowej na podstawie aktu zwolnienia z zawodowej służby wojskowej, który został unieważniony, powodując w konsekwencji nieprzerwaną ciągłość statusu służby wojskowej.

Takiej sytuacji faktycznej nie dotyczą określone w art. 48 ust. 1 ustawy przesłanki zwrotu nienależnego świadczenia. Dotyczą one – jak to skądinąd trafnie

zauważył Sąd Apelacyjny – pobierania świadczeń pieniężnych „pomimo istnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń....”. Są to zasadniczo okoliczności powstałe już po powstaniu prawa, które powodują zmiany w tym samym prawie (jego ustanie lub ograniczenie). Chodzi tu o okoliczności, z którymi prawo wiąże taki skutek, o których pobierający wie i ma obowiązek powiadomienia o nich organu emerytalnego dlatego, że został o tym skonkretyzowanym obowiązku pouczone. Nie może to dotyczyć ustalonych w sprawie okoliczności faktycznych chociażby dlatego, że pouczeniem, o którym mowa w art. 48 ust. 1 ustawy, nie zostaje objęta sytuacja istniejąca w chwili podejmowania decyzji o przyznaniu emerytury żołnierzowi zwolnionemu z zawodowej służby wojskowej (art. 1 i art. 12 ustawy). Nie należy w szczególności oczekiwać tego, ażeby organ emerytalny pouczał biorącego świadczenie emerytalne o tym, że jest zobowiązany do zawiadomienia o nieważności aktu zwolnienia ze służby już w chwili podjęcia takiego aktu.

Należy jednakże podkreślić, że w ocenie prawnej sprawy istotne są jej szczególne okoliczności. Ustalono wszak, że obie strony stosunku zaopatrzenia emerytalnego, to jest wojskowy organ emerytalny oraz F. R., zarówno w momencie przyznania emerytury jak i w całym okresie jej pobierania nie znały okoliczności, które mogłyby wskazywać na nieważność aktu zwolnienia ze służby. Gdy to zostało ujawnione, zostało niezwłocznie przekazane organowi emerytalnemu i przez ten organ uwzględnione. W sprawie zostało ustalone, że unieważnienie aktu zwolnienia F. R. z zawodowej służby wojskowej spowodowało taki stan rzeczy jakby zwolnienia tego nie było (skutek *ex tunc*). F. R. odzyskał status żołnierza tak jakby go nigdy nie utracił. W związku z restytucją statusu żołnierza odpadła – również od samego początku – podstawa uprawniająca do statusu żołnierza emerytowanego (art. 1 i art. 12 ustawy).

Powstały, w następstwie powyższych restytucji, problem zaspokojenia przysługujących F. R. uprawnień odpowiednich do jego statusu podlegał rozwiązaniu z uwzględnieniem art. 41 ust. 2 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych. Z przepisu tego wynika, że emerytury nie wypłaca się za okres, za który żołnierz otrzymywał uposażenie przewidziane w przepisach o uposażeniu żołnierzy, chyba że emerytura byłaby korzystniejsza (w tym ostatnim

wypadku powstaje sytuacja uprawniająca do dokonania określonych potrąceń). W przepisie tym mowa jest wprawdzie o wypłaceniu emerytury, a więc przepis ten nie dotyczy wprost rozpatrywanego w sprawie zagadnienia zwrotu emerytury pobranej, jednakże wymieniona regulacja wyraża zasadę świadczeń emerytalnych, że zastępują one uposażenie i inne świadczenia uzyskiwane z tytułu wykonywania zawodowej służby wojskowej. Naruszałoby tę zasadę przyznanie żołnierzowi uposażenia (i innych świadczeń) oraz emerytury wojskowej za ten sam okres. Takie połączenie świadczeń z obu różnych tytułów, należnych - każde z nich – tylko w kontekście określonego statusu (bądź żołnierza, bądź żołnierza emerytowanego) – byłoby sprzeczne ze wskazanymi w skardze kasacyjnej przepisami.

Sąd Najwyższy miał na uwadze, że z przepisów działu VII (art. 48 – 50) ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin wynika zasada ograniczenia zakresu zwrotu świadczeń nienależnych i że wiąże się ona w szczególności w regulacjach zawartych w art. 48 ust. 1 i ust. 2 ustawy, z dążeniem do ochrony osób, które pobierały nienależne świadczenia pieniężne bez swej winy. W tym kontekście, kontekście usprawiedliwionej ochrony osób, które pobrały świadczenia z zaopatrzenia emerytalnego, należało zwrócić uwagę na ustalone okoliczności uzyskania przez zainteresowanego żołnierza wszystkich świadczeń należnych żołnierzowi za okres pobierania emerytury wojskowej. To, w tych konkretnych okolicznościach sprawy, w istocie dopiero z chwilą przyznania i pobrania zaległych należności żołnierza powstał problem respektowania zasady niełączenia uposażenia żołnierza z zaopatrzeniem emerytalnym. Żołnierz przyjmujący (wybierający) korzystniejsze dla niego uposażenie powinien – w ramach tak uzyskanych środków pieniężnych - uwzględniać także w odniesieniu do emerytury wojskowej pobranej bez podstawy prawnej (podstawy, która odpadła) zasadę eliminacji skutków nieważnego zwolnienia ze służby wojskowej.

Z powyższych przyczyn uznając że skarga kasacyjna miała usprawiedliwioną podstawę Sąd Najwyższy orzekł w myśl art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.

/tp/